

T O L D A L É K.

A Bétsi Magyar Mercuriusnak XLVII-dik darabjával ki adott Magyar Almanakról tett Jegyzésekre való Felelet.

Sajnálom, hogy ezen *Recenzió*nak, melly már a' múlt Mártiusban a' *Magy. Mercurius* Erd. Írójának kezénél volt, ki adatása olly idő zikkelyére halasztatott, mellyben az Erd. Előre fizetők neveinek feljegyzése, 's rendbe szedése miatt leg több foglalatossága szokott az újság Íróknak lenni. Ennyire lett halasztásának okát leg jobban tudja önnön maga a' ki adó, én is vetek hozzá, mások is gyaníthatják. Mindazáltal hogy nemcsak a' *Recenziót*, hanem az arra való feleletet is jókor olvashassa a' Publikum; azért kívántam annak közönségessé tételét siettetni.

A' közönséges *Hermeneutikának* törvényei szerént; minden *Criticusnak*, *Recensensnek*, *Refutator*nak; és *Commentator*nak minden indulatosság; és személyes gyűlölség nélkül valónak kell lenni. A' ki tehát ezeken túl lép, 's csak azért veszen író pennát kezébe, hogy a' vele egyet nem értő könyv szerzőnek munkáját ócsárolja, mások előtt gyűlölségessé 's szerentsétlené tehesse, nem felel meg a' *Recensens* kötelességének. — Mint hogy a' múlt észendőben ki jött *Magyar Almanak* tudós *Recensens*ének sem nevé; sem személyét; sem erköltsi tulajdonságait nem esmérem, nem is tudok *Recenzió*jának végéről ítéletet tenni. Hogyha írásbeli hibáimat fel fedezni, az olvasó Publikumot azokra figyelmezővé, és nevezett munkátskámat tökéletesebbé és hasznosabbá kívánta az által tenni, méltó a' ditsíretre, mi-

vel a' tódós vetélkedések által leg jobban öreg-
bitetnek a' tudományok; ellenben hogyha nemte-
lenek voltak fel tételei, mind a' felebaráti szerez-
tet, mind a' *Hermeneutika* törvényei ellen vétett.

A' *Magy. Almanak* előjáró beszédje 7-ik lap-
jának 3, és 4-ik sorait balra magyarázza a' *Tud.
Recensens*, és azt a' következést láttatik azokból
per indirectum ki húzni, hogy rajtam kívül senki
a' Hazában nem érti a' nép meg világosításának
mesterséget, holott a' ki azon meg jegyzett ren-
deket figyelmetesen meg olvassa, könnyen észre
veheti, hogy nem a' tudatlan község, hanem a'
középső classisban lévő emberek esmérétének
öregbítését tettem fel czélul magamnak, a' kik
noha első ifjúságokat az iskolákban töltötték
el, de a' Statistikanak tanulására vagy ke-
vés, vagy éppen semmi alkalmatosságok nem
vólt. — Az utolsó classisban lévő embereknek
sem idejek, sem kedvek, sem igyekezetek nints
az illyétén szabású könyveknek olvasására.

Az időknek változásairól tett jegyzéseim két ok-
ból láttatnak a' *Tud. Recensensnek* nem tétteni;
elsőben, mivel bizonytalanoknak, és semmi tu-
dós tapasztalások által meg nem próbáltattaknak
lenni tartya azokat; *másodszor* olyanoknak, a'
mellyek által a' mezei gazdák előbbi bal véleke-
désekben még jobban meg erősítetnek. Az *cső-
söre* azt felelem; hogy akár tanult, akár tanulat-
lan embertől származzék a' tapasztalás, de ha lie-
lyes, mindenkor hasznos. Hogy minden ki fo-
gás nélkül valók vólnának ezek a' jegyzések, tely-
lyességgel nem állatom, jól tudván, hogy nints
olly törvénye a' természetnek, melly néhánykor
maga rendes útjától elne távoznék; azért ha min-
denkor bé nem tellyesednek is ezek az idő járá-
sáról tett jegyzések, de sokkal többször tellyesed-
nek, bé, mint nem. A' gyakorta való tapasztalá-
son fundáltatott paraszt kalendáriom igen ritkán
tsallya meg a' föld mívelő és barom tartó gazdákat.
Hogyha ez igaz, a' minthogy annyi sok tapaszt.

talás után nem is lehet annak igazságáról kételkedni, nem igaz, hogy ezen jegyzések által előbbi bal vélekedéseikben még jobban meg erősíténének a' mezei gazdák. Helyteleneknek tartya a' 7-ik és 9-dik jegyzéseimet. — Az elsőre nézve jó volna a' *Tud. Recensensnek*, a' hajós legényektől értekezni. Nem egyszer, hanem gyakorta tulajdon szemeimmel láttam, hogy a' Bétsi hajósok, az éjjel és réggel támadt szelek alatt leginkább készültek a' délutáni elinduláshoz. — *Stuver* úr keveset hajt az éjjeli és reggeli szelekre, bizvást ki ösztattya tzeduláit, és estéli 8's 10 óra közt bizonyosan el sütteti mesterséges tüzeléseit. Az 10-ik jegyzésnek helyes voltát elegendőképen meg bizonyították a' múlt Mart. és Aprilisi villámások és menydörgések, mellyek után nem Májusi tavaszi kellemetes napok, hanem Januariusi és Februáriusi hidegek, havak, és fagyak következtek. — A' nap és hóld fogyatkozásának okait telylyességgel nem érti a' köz nép; még is minden éftendei kalendáriomokban fel vagynak azoknak idejek, órájuk, és szempillantásaik jegyeztetve. Az illy forma jegyzések nem a' tanúlatlan, hanem a' tanúlt olvasóknak kedvekért tétetnek az ég vizsgálók által, a' valóságos tanúlt emberek pedig jól értik a' hóld földhöz való közelítésének, atól való el távozásának, újjulásának, fogytának és fogyatkozásának okait.

A' 2-ik lápon lévő nevezetes dolgoknak chronológiája sok okokra nézve interessálhattya a' Magyar Publikumot. Nevezetessen a' szöllő töke Európába lett által plántáltatásának ideje a' szöllös gazdákat; a' könyvnyomtatás mesterségnek fel találása a' tanulókat, az olvasást szeretőket, a' könyvnyomtatókat és kötőket; a' puska por fel találójának esmérete a' hadi embereket; a' Réformationnak kezdete, Magy. Országba lett bé jöve tele, a' Tollerantzia, a' Bétsi és Lintzi Pacificatióknak meg újítatása a' Protestánsokat. A' Görögök és Persák közt való hadakozásnak, a' Fé-

niciusok találmányainak, a' nemzetek vándorlásának, és Mahomet életének 's tetteinek históriája nem ide való, 's nem is lehetne azokat egy két levélre fel írni. Bár tsak nem a' régi, hanem a' közelebb el múlt Századóknak történeteit tudhatnánk úgy a' mint kellene. — A' régi históriáknak tudása tudós és Professori embereknek való. — A' Fenicziusok találmányairól, és kereskedésekről egy olly könyvet lehetne írni, mint maga a' Magy. Almanak. — A' nemzetek egyik helyből másikba való vándorlásoknak ideje fel vagyon a' 38-ik és következő lapokon jegyezve. — *Mahomet* Próféta életének, tetteinek, vallásának leírása, rész szerént az egyházi, rész szerént az Asiai históriára tartozik; én pedig most nem *Asia*-nak, hanem *Európa* történeteinek summáját akartam elő adni. Mivel ebben az 1794-ik esztendőben költ, és a' *Tud. Recensens* által meg rostáltatott Almanakban *Európának* Statistikáját iktattam bé, annak rövid históriáját és változásait is kellett le írnom. — A' melly Országunk Statistikáját fogom jövőben le írni, ugyan annak históriáját igyekezem summásan előadni; következésképen ha élek, és a' *Magy. Almanaknak* megújítását folytathatom, meg lehet, hogyha, a' sor kívánnya, *Asia*nak, *Afrika*nak, és *Amerikának* summás históriáját is ki fogom adni. *Amerika*, és *Australia* fel találtatásának ideje fel van a' 73 és 74-ik lapokon jegyezve, tehát oda utasítom a' *Tud. Recensent*.

Hogy nem az egyes számon, hanem a' háromon kezdettem az interes pénznek ki vetését, szabad tettzésemben állott, és ha nem három, hanem tízen kezdettem volna is, még sem vétetem volna a' Publikum ellen, mivel igen szegény ember az, a' ki 10 forint interes pénzre ízorúl. — — A' ki a' közönséges és magános zálog házakban vízzi jószágát, az interes fizetésére nézve mindegy akár a' hólnapnak kezdetén, akár közepén, akár vége felé vigye azt oda bé, 's váltsa ki onnan, mindenkor egész hólnapig.

napra való interest kell fizetni. Helyesen jegyzette meg a' *Tud. Recensens*, hogy az interesteknek ki vetésében alkalmatossabb a' kis pénzekkel való számozás a' krajtzárokkal való számozásnál; de mivel úgy esett értésemre, hogy Erdély Országban nem a' kis pénzekkel, hanem a' krajtzárokkal való számlálás vagon gyakorlásban, e' mellett Magyar Országban is nem közönséges a' kis pénzekre való számozás, hanem egyik környékben így, másikon amúgy vagon a' dolog, illeendőnek lenni tartottam a' közép úton járni, mint e' vagy ama provinciálismusra hajlani. — Kivánnám tudni, mit tart a' *Tud. Recensens* a' M. Almanakban *Slendrianismus*nak? Talán a' nap fel kelése és el enyészése idejének napról napra lett szoros fel jegyzését? E' nemcsak nem *Slendrianismus*, hanem egy olly hasznos dolog, mellynek tudása mind a' házi, mind a' mezei gazdákra nézve szükséges az olly helységekben, a' hol közönséges órák nintsenek, és az árnyék órának nem minden időben lehet hasznát venni. Nem ezt, hanem inkább azt az akaratom ellen bé tsúfzott hibát kellett volna előmbe gördíteni, hogy *Julius*-tól fogva egész *December* végeig nevekedeni mondatik a' nap, holott pedig mindenkor fogy. Ez a' hiba, a' mint mondám, akaratom kívül tsúfzott oda bé, olly betű szedő kézfítvén a' könyvet, a' ki tellyességgel nem értette a' magyar nyelvet, és három söt négy correctura avagy meg jobbitás után is sok hibákat meg hagyott, és ezt az egy hibát is 24 forint költség nélkül meg nem lehetett volna változtatni. — Az ideai Almanakban ez a' hiba nem találtatik.

Nem tettik a' *Tud. Recensens*nek, hogy a' Cs. K. aranyak más Európai Birodalmakban való betség meg határozásában, nem belső hanem külső betsekre tekintetem. Mi gondja az utazónak és a' kereskedőnek az arany és ezüst belső betségére, az arany és ezüst mivesek dolga ez, elég nekik azt tudni, hogy egy körmő-

czi és Császár arany *Magy. Országban* 4 forintban 30 krajtzárookban; Angliában 9 Sillingben és 3 penzen; *Baváriában* 5 forintban 20 krajtzárban; ugyan annyiban a' Német Birodalombéli néhány Státusokban; *Saxóniában és Brandeburgiában* az ezüst pénznek minémüsége szerént hol többen, hol kevesebben, rend szerént három tallérban, az az ötödfél forintban megyen. Valamint az Austriai Birodalomban, úgy más monarchiákban is a' Fejedelmeknek szabad tettzésétől függ az arany pénz külső betsének fel emelése és le szállítása, úgy hogy, ha most ebben a' tartományban 5 forintban ment, három, négy, öt hólnap, vagy elz-tendők után hatodfél, vagy hat egész forintra is fel emelhetik az arany pénznek külső betsét, és már ilyenkor az a' kérdés, egyenlőé annak külső betse belső betsével, az az, van é egy Cs. K. aranyban, öt vagy hat forintot érő arany, avagy nints? Nem hiszem, hogy a' Bétsi pénz váltóknál és kereskedőknél jobban tudhatták volna a' *Tud. Racens* által citáltatott *Nelkenbrecher* és *Gerhárdt*, minémü külső betse legyen az Cs. K. aranyaknak más Európai birodalmakban; ők pedig még eddig meg nem hazuttolták azon kis könyvetskét, a' mellyből én ezt ki szedegettem, és a' melly 19 szer adatott ki itt Bétsben ilyen czim alatt: *Neueste Münztabelle 's a' t. neunzehnte Auflage, Wien 1794. bey Sebast. Hartel.*

Az Almanak 2-ik részét azért neveztem *Praktikának*, mivel abban elő forduló dolgok, nevezetesen Európa nevezetesebb történeteinek chronologica fel jegyzése, közönséges Statistikaája, a' birodalmak nagyságának, népességének, jövedelmének, hadi és tengeri erejének, az Európai uralkodó udvarok, fejedelmek, és nevezetesebb herczegi házak genealogica táblájának tudása igen hasznos és szükséges mind a' közönséges újságokat, mind a' Statisticus könyveket olvasóknak, és érteni akaróknak.

A' 32-ik lapon 13-ik §-ban a' 2-ik számban em.

litett plánéták közép pontján azt értem, 's azt akartam ki fejezni, hogy a' Copernicus systemája szerént e' mi világunk alkotmányának közepén van a' nap fel függesztve, 's ettől veszik a' planéták világosságokat. Hogy ezek közül a' planéták közül némellyek a' nap felett, mások alatta lenni tetszenek minékünk e' föld golyóbisán lakóknak, egyenlőképen taníttják az újabb *Physicusok* és *Astrologusok*, mellyet rövideden látni lehet *in dem Mathematischen Lexicon* sub littera *Theoriae Planetarum*.

Hafzontalannak tartya a' *Tud. Recensens* a' 37-ik és következett lapokon fel jegyzett Európai nevezetes történeteknek *chronologica* elő beszérlését, én pedig igen hafznosnak tartom, és ket-tök között nem egy két hajszált hasogató, és a' sima nádon is görtsöt kereső ember, hanem az olvasó *Publicum* tehet itéletet. — A' mit sok könyvből, és sok olvasás által kellene ki tanulni, itten summásan és szép rendben fel talállya az olvasó, nem is látom, akár mennyifzer olvasom, mitsoda kivetöt lehetne benne találni. A' mint fellyebb is jelentettem, nem a' tudatlan kösség, hanem az olvasást szerető és fél tanúlt emberek kedvekért írtam ezen könyvetskét, ezeknek pedig nem mindeniknek vagyon módjok, idejek és tehetségek azoknak a' könyveknek meg szerzésére, 's olvasására, a' mellyekből ezeket ki lehetne tanulni; sőt a' Tudósoknak is igen nagy könnyeb-ségekre vagyon e' világ történeteinek illyetén *encyclopedia* elő adása, Továbbá, így ír a' *Tud. Recensens*: *Ki állíthattya, úgymond, az együgyit Olvasó számára mind fontos történeteknek, mellyek a' 38-ik lapon a' nemzetek vándorlásából fel számláltatnak.* Kétség kívül meg felejikezett arról, a' mit *Recensiójának* 68 lapján, a' 27 sorban írt va-la. Ottan a' nemzetek vándorlása históriájának fel jegyzését javasolta, itten pedig helybe nem haggya, hogy azt a' 38-dik lapon summásan elő hordottam. Hát ha ugyan azon dolog tetszik és

nem tettik a' *Tud. Recensensnek*, mit kellett volna írnom, és nem írnom? mellyiknek lett volna több és kevesebb haszna, annak é 'a' mit írtam, vagy a' mit nem írtam? — Mahomet életének históriájáról való értelmemet fellyebb, 812 lapon ki jelentettem. — Az *András* király aranyas bullájának esmérete a' magyar Diplomatika históriára tartozik. Mit használ az Olvasónak az első körmötzi aranyaknak tudása, hogyha erfzényében nintsenek, ezt a' *Nummismaticában* kell tanítani és tanulni.

A' nemzeteknek nagyobbakra és kisebbekre való fel osztása nem helytelen, ebben *Tozet*, (a) *Meuselt* (b) és *Raynalt* (c) követtem. Ezek nagy nemzeteknek nevezik azokat, a' mellyek a' nemzetek ide 's tova lett vándorlásának alkalmosságával a' napnyugoti Római Birodalomban letelepedvén a' törzsökös nemzetekkel lett eggyeségek által lettenek, 's idővel több Országokra osztattak fel, illyenek a' Spanyolok, Portugallusok, Frantziák, Olaszok és Anglusok, a' kik első eredetekre nézve ugyan egygy törzsöktől, t. i. a' Latinusoktól, avagy Rómaiaktól származtak, hanem in *Saeculo migratorio*, idegen nemzetekkel öszve elegyedvén, dialectusokra, és a' köztök letelepedett nemzetek' nyelvéből nyelvekbe bétsűzött szókra nézve különböző nemzeteknek lenni tartatnak. A' Spanyol Országi Rómaiak a' Svévosokkal, Vandalusokkal, *West* avagy napnyugoti Gothusokkal, Maurusokkal és Arabsokkal

-
- (a) *Einleitung in die allgemeine und besondere Europaeische Staatskunde von Eobald Toze, vierte Auflage, mit den nöthigen Verbesserungen und Zusätzen versehen von Valentin August Heinze 1790. in 8-vo.*
- (b) *Lehrbuch der Statistik, ausgearbeitet von Joh. Georg Meusel. Leipzig 1792. in 8-vo.*
- (c) *Histoire Philosophique et Politique T. 1. in 8-vo.*

elegyettének öszve; a' *Portugalliák*, a' *Syécusokkal*, *Maurusokkal*, *Zsidókkal* és *Indusokkal*; az *Angliába* költöztek a' *Brittusokkal*, *Angelekkel*, *Száfzokkal*, *Dánusokkal*, *Normandusokkal* és *Frankusokkal*; a' *Frantzia Országban* letelepedtek a' *Gallusokkal*, *Burgundusokkal*, *Gothusokkal*, *Brittusokkal*, *Frankusokkal* és *Normandusokkal*; az *Olafz|Országiak* a' *Logobardusokkal*; és imé ez okból neveztetnek a' *Spanyólok*, *Portugallusok*, *Frantziák* és *Anglusok* nagy nemzeteknek. A' *Dánusok*, *Svécusok*, *Norvegusok*, és *Islandusok* is egy nemzet vóltanak az elsőbb századokban; hanem a' *Gothusoknak*, *Vandalusoknak*, *Angeleknek*, *Longobardusoknak*, 's több nemzetbélieknek köztök lett le telepedésével; különböző nemzetekké lettek, a' mint nyelveknek nagy egyenlősége, mellyek tsak dialectussal különböznek egymástól, elegendőképen bizonyittya. — A' *Németeket* senki a' kis nemzetek közzé nem számlálhattya. — A' *Lengyeleket*, *Oroszokat*, *Görögöket* és *Magyarokat*, ámbár számokra nézve többen legyenek is a' *Spanyóloknál*, *Portugallusoknál*, *Svécusoknál* és *Danusoknál*, még sem lehet a' nagy nemzetek közzé számlálni. A' két elsőbbek a' *Szármatáktól*, vagy a' mint a' *Görögök* nevezték, *Szauromatáktól* származtak. Nem is mind *Lengyel* az, a' ki *Lengyel Országban* lakik, a' *Németeknek*, *Zsidóknak*, és más ott letelepedett nemzetbélieknek száma nem kevesebb hanem több a' valóságos *Lengyeleknél*. — A' *Lythvániai* nagy hertzezségben a' *Lettusokon* kívül, *Kurlandusok*, *Samogéták*, *Prussusok*, *Oroszok*, és *Oláhok* is laknak. — Az *Orosz Birodalomban* is sokféle nemzetbéliek telepedtének le, és bátor 24 millióra tétessék a' lakosoknak száma, de még sem lehet azokat valóságos *Oroszoknak* nevezni. — *Ásiai tartományaiban* *Kozákok*, *Kálmukok*, *Tatarok*, és *Georgianusok* is igen sokan laknak. *Magyarokat* *Magyar Orzágon* kívül keresni nem kell *Európában*, jól tudja a' *Tud. Rezensens* mennyiféle nemzet lakja nemes *Hazánkat*,

de azért még sem lehet őket valóságos magyaroknak nevezni. A' *Törökök, Görögök* a' nagy nemzetekhez képest kevesen vagynak Európában; követhetéseken, nem lehet őket az Európai nagy nemzetek közé számlálni. Anya nyelveknek neveztetnek azok, a' mellyektől más nyelvek származtak, miut p. o. a' *deák* nyelvtől az Olasz, Francia, Spanyol, Portugalliai, és Oláh; a' *Német* től a' Belga, Angliai, Dániai, Svéciai, Norvégiai, és Iszländiai; a' *Tóttól* az Orosz, Lengyel, Cseh, Morva, Bulgáriai, Illyriai, és Windisi nyelvek. Mihélyt tudtomra fogja a' *Tud. Recensens* adni, mellyik nyelv származott a' Görögtől, azonnal ezt is az anya nyelvek közé fogom számlálni, de addig nem.

A' Belgiomi hét frigyes tartományokat még eddig *per excellentiam*; Hollandiai Respublikának nevezték a' Tudósok, mindazért, mivel azok közt leg nagyobb, leg népesebb, és leg hatalmasabb volt a' Hollandiai tartomány; mindazért mivel leg többet fizet a' respublika kintstárába, többet maga a' több frigyes tartományoknál. Erre való nézve neveztem a' *Hágai* fő kormány székét Hollandiai Rendeknek, de abból nem következik, hogy a' Hollandiai tartomány küldöttyeinek rendjét, melly hasonlóképen *Hágában* szokta gyűléseit tartani, meg nem tudnám a' *Hágai* fő kormány széktől, melly közönségesen *Generál Státusoknak*, avagy *Köz Rendeknek* neveztetik, külböztetni. — Mi okból rekeszti ki a' *Tud. Recensens* a' Spanyolokat a' kereskedést virágoztató Európai nemzetek között, nem látom által. A' Spanyolok mind a' külső mind a' belső kereskedést gyakorlyák, kivált a' miolta a' Burbóniai házból veszik uralkodó fejedelmeiket, Országoknak fekvése is igen alkalmas lévén a' kereskedésre. Minden éltendőben igen sok malosa szállót, bort, olajat, tizromot, narantsot, fügét, mandolát, sáfránt, sclyem kezkenöt, gyapját, bőrt, vasat, és kényesöt, söt, szappant, dohányt, tzinobrimot és hamuzsirt

szoktak más tartományokba, kiváltképen Amérikába küldeni, 's azok helyet búzát, fülzefzámot, vialzt, bé szózott és aszalt halat, vaját, sajtot, selyemből és gyapjúból készült polztót, váfznat, és mindenféle manufacturákban és fabrikákban tsinált portékákat, papírost, atzélt, rezet, czint, ónt, kendert, hajókra való kötelet, szurkot, hajó készítéshez való fát 's a' t. bé vinni. Ritka Európai nemzet a' melly Spanyól Országba ne kereskedne, kiváltképen pedig az Anglusok, Hollandusok és Frantziák. A' *Biscayabeliek* sok Spanyól Országi terméseket hordanak *Angliába, Frantzia Országba, Hollandiába, Hamburgba,* és a' Német tengerre — 1782-dik éftendőben a' fényes Portával is kereskedésbéli tractára lépett a' Madritti udvar. Európán kívül is kereskedik a' Spanyól nemzet, *Afrikában* a' Marokánusokkal és a' *Canari* szigeteknek lakosaival; *Asiában* a' *Borneoi, Molukki, Luzoni,* és *Manilla* szigetek lakosaival, az *Indusokkal,* és *Chinabéliekkel.* — Az idei M. Almanakba bé iktatott O *Polynésiának* históriája bizonyíttya állatásomat. *Amérikában, Peru, Domingo, Portorico, Margarita, Trinidad* szigetekkel, 'ó és új *Mexikóval, Californiával, Lovisianával,* napkeleti és napnyugoti *Floridával,* új *Castiliával, Guianával, Chilivel, Paraquajával* 's a' t. Ebből hordják ezüstjeiket és aranyaikat is. Errevaló nézve állitattak fel a' *Guipuscoai, Barcellónai, a' Cadixban lévő Havanai* és több Spanyól Birodalombéli kereskedő társaságok. — A' Spanyól Ország kereskedésének mivóltáról bővebben lehet olvasni a' (d) betű alatt fel jegyeztetett Tudósokat. Tehát helytelenül rekesztetik ki a' Spanyól nemzet a' kereskedést virágoztató Európai nemzeteknek laistromából.

(d.) Raynal *Histoire Philos. et Polit. T. III.* — *Neuere Stats kunde von Spanien T. II. Bourgoing T. II.*

Anglia tágasabb értelemben, az az, *Scot-
tziával* és *Hyberniával* együtt vétetve az elsőb-
b, szorosabb értelemben pedig, az az a' kettőtől kü-
lön vétetve a' második rendbéli Európai Ország-
gok közzé tartozik. Illyenképen könnyű a' 78-ik
és 79-ik lapon elő forduló Angliát egymástól meg-
különböztetni. — Illyen értelemben kellek a'
87 és 80-ik lapokon fel jegyzett Hollandiát is ven-
ni; amott az egész respublika, itten pedig külö-
nösen a' Hollandiai tartomány értetik. — A' *Hol-
landiai*, az az, a' hét frigyos tartományokból ál-
ló Belgiomi respublikának hossza 29, szélessége
22, superficieje, az az, felső lapja pedig 625
quadrát, vagy négy szögű mérföld. conf. *Ryn-
nal Hist. Phil. et Polit. T. 1. p. 281 Büschings Geo-
graphie T. IV. p. 2, 3, 5-te Auflage, Luederer Ein-
leitung in die Staatskunde I. Th. Leipzig 1792.* —
Az egész respublika lakosainak számát *Toze* és
Süssmilch harmadfél millióra, *Meusel* pedig 2 millió
758 ezerre teszik. Ha az első számot vesziük 4000; ha
az utolsókat annál is több ember esik egy quad-
rát mély földre. Magának a' Hollandiai tarto-
mánynak lakosait egy millió emberre teszi *Süss-
milch*, és *Toze*, *Luederer* egy millió 250 ezerre,
és így nem tsuda, hogy a' midőn az egész res-
publikában egy quadrát mély földre 4000, akkor
a' Hollandiai tartományban, melly nagyságára néz-
ve kisebb a' hat tartományoknál, 7840 lakos esik
egy quadrát mély földre. — Az Európai Birodal-
mának elsőrendű jövedelmét, melly a' környül-
állásokhoz képest hol több hol kevesebb, igen ne-
hez szorossan meg határozni. Angliában a' Sta-
tus jövedelme 1787-ik elsőrendűtől fogva hatszor
szaporított; a' *Frigyos Belgiomé* is egynéhány-
szor, s mind a' két helyen egynéhány milliómokkal;
és imé ez az oka, hogy a' N. Britanniái és Hollan-
diai, vagy a' mostani új nevezet szerént, Batáviai
republika közönséges jövedelmeinek meg határo-
zásában egymástól különbözünk. *Dániának* rend-
szerént való jövedelmét *Meusel* mintegy 7 millió
tallérra, az az, tizenegyedfél millió forintra, *100.*

sching, *Toze*, és *Holberg* 11 millió forintra teszik. Rend kívül való jövedelmeiről itten szó nintsen. Svécianak ezttendei rendes jövedelmét 10 millió 800 ezer tallerra számlálják *Meusel*, *Büsching*, *Dallin* és *Nettelblat*; úgy de sem nem koronás, sem nem két forintos, sem nem Német Országi más fél forintos, hanem Svéciai ezüst tallért kell itten érteni, ebben pedig 37 krajczárnál és egy denárnál több nintsen, és így nem lehet Svécia rendes jövedelmét 13 millió forintra tenni. — Az Orosz Birodalom ennekelőtte való jövedelmét 50 millió rubelnél, az az, 90—100 millió forintnál többre nem tették *Meusel* és *Büsching*, holott az utólsóbb egynéhány éztendőkig Petersburgban lakván jól tudhatta azt. Az utolsó Török háborútól fogva Krimiai, és most Lengyel Országi jövedelmeivel nagyon szaporodott, de meg marad é ezen állapattában avagy nem, az idő válafztya el — A mostan élő hordott kútfejeket az Almanakban élő nem hordhattam, mert így nem 30 hanem 40 árkusra is réá ment volna. — Egy Orosz Copeket nem egy krajtzárban és 10 denárban mondottam járni, hanem 1 krajtzárban és 1/10 rész denárban, né sajnállyá a' Tud. Recensens az Almanaknak 86-ik lapját jobban meg nézni. — Egy *Chise*, az az, Török gyűzű 500 piastert, egy piaster 1 forintot és 5 krajtzárt, és így egy gyűzű 541 forintot és 41 krajtzárt teszzen; a' 86-ik lapon könnyen meg eshető nyomtatásbéli hiba vagon, melyet könnyen észre vehet az értelmes olvasó. — Portugalliában egy *Rees* valamivel több egy fillélnél, egy egész dobraons 24000 reest teszzen, a' melly 60 forintra is allig megyen. Egy Anglus *Guinet* hat tallérra és 4 jó garasra számlál *Arshenholtz* Annalisában és *Hübner* Handlungs-Lexikonnyában, hat tallér pedig 9 forintnál's 16 krajczárnál többre nem megyen; mind a' kettőt meg lehet olvasni. — Hogy a' 79-dik laptól fogva a' 82-ik a' negyedik oszlopon a' faluk helyett lakókok értettek, innen vagon, hogy mind a' faluk.

nak, mind a' lakosoknak számait fel jegyeztem a' manuscriptumban, és a' szedő is ki szedte; de mivel szeleesebbek lettek volna ezen columnak a' többinél; tehát meg parantsoltam a' correctura után, hogy egyiket valamelyiket haggya ki, ki is hagyta, de nem értvén a' nyelvet helytelenül; azután pedig nagy kárvallás nélkül meg nem lehetett változtatni, hanem jövendőben ez is meg jobbítatik. A' több elő hordott hibák nem méltók a' tzáfolásra.

Hogyha kissebb 8-ad részbe, a' mitsodások szoktak a' zsebbe való könyvetskék, lenni nyomtattam volna ezen munkámat, nem 30 hanem 60 árkus lett volna belőle, holott méltó a' könyvek formájának adatásában a' propörtzióra is tekinteni.

Egyébb aránt ditséretet és köszönetet érdemel a' Tud. *Recensens*, hogy ezen munkátskát olly figyelmetesen meg olvasta, és tudós jegyzései által tökéletesebbé kívánnya tenni. Soha jobban meg nem tzáfolhatta volna ezen munkámat, mint ha mást, 's ennél tökéletesebbet írt 's adott volna a' Magy. Publikum kezébe; de sokkal könynyebb más könyvét meg rostálni, mint az illy fzbású könyvetskének ki készitetésére, tsupán a' nemzeti nyelvhez és litteraturához való szeretetből 600 's több forintokat fel áldozni. — *Irtam Betsben 28-dik Junii 1795-ik esztendőben, a' Magy. Kurir szerzője.*